

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Мігашук Мар'ян Ілакович

УДК 347.121.2

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА НА КОРЕСПОНДЕНЦІЮ

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права та процесу факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
ЖОРНОКУЙ Юрій Михайлович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
професор кафедри правового забезпечення
господарської діяльності факультету № 6.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
КОХАНОВСЬКА Олена Велеоніівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри цивільного права;

кандидат юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений працівник освіти України
БОРИСОВА Валентина Іванівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри цивільного права № 1.

Захист відбудеться 29 лютого 2016 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.700.08 Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

Автореферат розісланий 26 січня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

К.В. Коваленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процес створення правової держави, перетворення нашого суспільства на громадське з пріоритетом прав та інтересів людини призводять до того, що сьогодні ми все більше уваги приділяємо духовній стороні нашого життя. В Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Разом з тим конституційного закріплення прав людини недостатньо для їх здійснення та захисту. Правове регулювання відбувається в тому числі й за допомогою цивільного законодавства.

На сьогодні у ст. 8 Конституції України закріплено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Тому актуальності набуває звернення до теоретичного обґрунтування співвідношення категорій «право», «закон» у праві, взагалі, та в цивільному праві зокрема. Цього вимагає і Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), в якому Книга 2 присвячена особистим немайновим правам фізичної особи.

Проведені раніше численні дослідження стосувалися лише законодавчого регулювання немайнових відносин, окремих видів особистих немайнових правовідносин, правовідносин з певними видами особистих немайнових благ. Серед таких дослідників можна назвати С. М. Братуся, О. С. Йоффе, М. С. Малєіна, М. М. Малєїну, А. О. Красавчикову, З. В. Ромовську, О. В. Кохановську, Р. О. Стефанчука, С. О. Сліпченка, Л. В. Федюк, В. І. Бобрика, Н. О. Горобець, О. М. Доценко, В. Г. Жорнокуй, Л. В. Красицьку, Р. Ю. Молчанова, О. В. Синегубова, Н. В. Устименко, В. В. Чернооченко та інших. Однак питання здійснення права і зокрема здійснення та захисту такого немайнового права, як право на кореспонденцію, в Україні досліджується вперше.

Право на кореспонденцію може бути порушене шляхом втручання в його здійснення державних органів та їх посадових осіб, громадських організацій чи приватних осіб. Так, працівникам правоохоронних органів при виконанні покладених на них законом обов'язків доводиться здійснювати свою службову діяльність у тісному контакті з населенням, посягаючи у багатьох випадках на їх право на кореспонденцію. Така діяльність може завдати шкоду уповноваженій особі. Тому з метою захисту та охорони законних прав і свобод учасників цивільних правовідносин необхідно дослідити межі та обмеження їх здійснення, розробити правові норми регулювання цих відносин, передбачати можливості доступу до кореспонденції тільки у виключних випадках.

Зазначені міркування вказують на актуальність та обумовлюють вибір теми дисертаційного дослідження, загальний підхід до розроблення дисертації, яка покликана стати відповідним внеском не тільки в юридичну науку, але й у правозастосовну діяльність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275; а також тем науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Харківського національного університету внутрішніх справ, зареєстрованих в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014–2018 рр. (№ ДР 0113U008189).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є визначення поняття, правової природи, порядку здійснення та захисту права на кореспонденцію.

Для досягнення поставленої мети в дисертації були поставлені наступні дослідницькі задачі:

- сформулювати поняття об'єкта особистого немайнового права на кореспонденцію та встановити основні його ознаки;
- визначити поняття та зміст суб'єктивного права на кореспонденцію;
- визначити суб'єктів права на кореспонденцію;
- з'ясувати поняття здійснення права на кореспонденцію, способи його здійснення;
- окреслити гарантії, межі та обмеження здійснення права на кореспонденцію;
- розкрити поняття права на захист права на кореспонденцію та його зміст;
- встановити характерні судові способи захисту права на кореспонденцію;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства стосовно правового регулювання здійснення та захисту права на кореспонденцію.

Об'єкт дослідження становлять цивільні правовідносини, що виникають стосовно кореспонденції.

Предметом дослідження є цивільно-правовий захист права на кореспонденцію.

Методи дослідження. В основу дослідження покладений системний підхід до вивчення проблем реалізації фізичною особою особистих немайнових прав і, зокрема, права на кореспонденцію. Автором було застосовано загальнонаукові та спеціальні методи, що надало можливість дослідити юридичні явища в єдності їх соціального змісту та юридичної форми. Так, історико-правовий метод дозволив встановити загальні тенденції розвитку права на кореспонденцію (підрозділи 1.1 та 1.2). Порівняльно-правовий метод дозволив встановити спільне та відмінне у законодавстві України, країн СНД та західної Європи щодо права на кореспонденцію, порівняти правові підходи, а також виявити існуючі прогалини та суперечності цивільного законодавства України (розділ 2). За допомогою діалектичного методу були встановлені зміст суб'єктивного права на кореспонденцію, способи його здійснення та судового захисту

(підрозділи 1.2, 2.1, 3.2). За допомогою методу аналізу та синтезу визначено поняття та зміст права на захист права на кореспонденцію та судові способи його захисту (підрозділ 3.1, 3.2). Системний метод дослідження дозволив розглядати об'єкт дослідження як єдине ціле, виявити різноманітні типи зв'язків між його складовими й об'єднати їх у теоретичних положеннях та висновках.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є однією з перших робіт у вітчизняній науці цивільного права, яка присвячена проблемі здійснення та захисту права на кореспонденцію як особистого немайнового права та виконана на основі чинного законодавства України. У результаті проведеного дослідження отримано такі основні наукові результати:

вперше:

- доводиться, що кореспонденція – це благо, яке завдяки своїм корисним властивостям, задовольняє потребу людини. В свою чергу, при визначенні корисних властивостей доводиться, що кореспонденція необхідна як для самого носія, так і для третіх осіб. Вона дозволяє людині брати участь у соціальних зв'язках і при цьому не бути знеособленою. Це корелюється ще й тим, що суспільна оцінка фізичної особи нерозривно пов'язана з її особистими благами. Інакше кажучи, з кореспонденцією пов'язується вся сукупність уявлень про зовнішні та внутрішні якості управомочених осіб;

- пропонується розуміти поняття особистого немайнового права на кореспонденцію як надану особі, з метою задоволення її потреб, міру можливої поведінки, яка полягає у можливостях здійснення певних дій по відношенню до кореспонденції самою управомоченою особою та у можливостях управомоченої особи вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи чи осіб. Зміст цього права рекомендується розкривати через такі правомочності. Належність – юридично забезпечена можливість фізичної особи мати кореспонденцію. Таке позначення цієї правомочності дозволило б відокремити елемент змісту суб'єктивного права на нематеріальне благо від володіння як елемента змісту суб'єктивного права власності, тобто речового права. Використання – юридично забезпечена можливість фізичної особи видобувати корисний ефект із кореспонденції в результаті її експлуатації, задовольняти потреби завдяки корисним властивостям. Розпорядження – юридично забезпечена можливість визначити правову долю кореспонденції, в тому числі, й шляхом її знищення;

- встановлено, що захист права на кореспонденцію – це дії управомочених осіб щодо усунення негативних наслідків його порушення (оспорювання або невизнання), з метою припинення порушення (усунення загрози такого порушення), відновлення чи визнання цього права;

удосконалено:

- положення щодо визначення меж здійснення та захисту права на кореспонденцію. Доводиться, що здійснення та захист суб'єктивного права

на кореспонденцію може бути обмежене принципами цивільного права, часом, правилами про допустимість способів захисту та умов здійснення, призначенням, суб'єктивним складом;

– наукову позицію щодо захисту кореспонденції. Визначено, що право на захист права на кореспонденцію – це суб'єктивне право, що існує в межах охоронного правовідношення, є самостійним і виникає з моменту порушення, оспорювання чи невизнання суб'єктивного права на кореспонденцію в регулятивних правовідносинах;

– тезу про те, що механізм цивільно-правового захисту права на кореспонденцію передбачає можливість застосування загальних та спеціальних способів захисту;

дістали подальшого розвитку:

– твердження, що кореспонденція, як благо, як засіб персоніфікації певних обставин у житті особи, після смерті останньої може існувати автономно, тобто відділяється (відокремлюється) від свого носія. Відокремлення в цьому випадку не вказує на те, що кореспонденція стане чужою, буде індивідуалізувати іншого суб'єкта. Відокремленість кореспонденції вказує на те, що після смерті людини вона, як благо, збереже свої корисні властивості, буде здатна задовольняти потреби людей, тобто зможе існувати автономно;

– принцип юридичної характеристики права на кореспонденцію. Обґрунтовується, що: а) це особисте право; б) це абсолютне право; в) це право, що може носити майновий і немайновий характер;

– твердження, що дії з надання та отримання згоди на використання кореспонденції третіми особами є двостороннім правочином – договором, і тому мають бути правомірними, вольовими, спрямованими на виникнення певних правових наслідків та вчиненими особами з достатнім обсягом дієздатності. Договір про надання права на використання кореспонденції є самостійним цивільно-правовим договором та породжує відносні правовідносини, які є майновими за своїм змістом;

– наукове положення щодо змісту суб'єктивного права на захист права на кореспонденцію, яке складається з правомочностей на свої дії (можливість застосування самозахисту; можливість застосування цивільних правових засобів оперативної дії) та чужі дії (можливість звернення особисто або через компетентний державний чи громадський орган вимоги певної поведінки від зобов'язаної особи);

– наукове твердження щодо способів захисту права на кореспонденцію. Визначено, що у разі поширення однією особою інформації, яка становить зміст кореспонденції, але в такому вигляді, в якому вона не відповідає дійсності, або поширення інформації, яка нібито становить зміст кореспонденції, хоча насправді це не так, остання має право на спростування такої недостовірної інформації, причому неважливо, чи була вона поширена за згодою уповноваженої особи чи без такої згоди.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, зроблені в дисертаційному дослідженні, можуть бути

використані у:

- науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень проблем реалізації (здійснення та захисту) права на кореспонденцію, які залишилися за її межами або розглядалися не в повному обсязі;

- правотворчості – при внесенні змін у Цивільний кодекс України та інші нормативно-правові акти у відповідній сфері;

- правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності діяльності судових органів;

- навчальному процесі – під час підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій, у ході викладання навчальної дисципліни «Цивільне право України», а також у науково-дослідній роботі аспірантів, ад'юнктів, студентів та курсантів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях та круглому столі: «Проблеми цивільного права та процесу» (м. Харків, 25 травня 2013 р.), «Актуальні проблеми науки і практики цивільного, житлового та сімейного права» (м. Харків, 15 лютого 2013), «Проблеми цивільного права та процесу» (м. Харків, 7 червня 2014 р.), «Проблеми здійснення суб'єктивних прав» (м. Полтава, 14–15 березня 2015), а також на засіданнях кафедри цивільного права та процесу факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ.

Публікації. Основні результати дисертації відображено у чотирьох наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, та одній статті – у закордонному науковому виданні, а також у тезах чотирьох наукових доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків до кожного розділу, а також загального висновку і списку використаних джерел (237 позицій). Загальний обсяг роботи становить 207 сторінок, з них основного тексту – 183 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної теми, визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, висвітлено наукову новизну та сформульовано основні положення, що виносяться на захист, зазначено практичне значення одержаних результатів, їх апробації, вказано публікації за темою дисертації.

Розділ 1 «Загальна характеристика права на кореспонденцію» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Кореспонденція як об'єкт суб'єктивного права»* досліджуються наукові думки щодо визначення поняття кореспонденції як об'єкта цивільного права. Ґрунтуючись на теорії блага робиться висновок, що кореспонденція – це об'єктивоване зовні благо, яке завдяки своїм корисним властивостям, задовольняє потребу людини.

Кореспонденцію можна розуміти як матеріальне і як нематеріальне

благо. Як предмет матеріального світу – це набір документів службового і неслужбового характеру (вхідних і вихідних) – листів, телеграм, повідомлень тощо; набір інформаційних матеріалів, що надходять до юридичних чи фізичних осіб або відправляються ними через засоби зв'язку. В такому значенні кореспонденція може визнаватися власністю адресата. Нематеріальним благом є зміст кореспонденції. Зміст (вміст) кореспонденції – це відомості, якими обмінюються особи. В такому випадку матеріальний носій є способом об'єктивації, обособлення змісту. Кореспонденція відокремлюється від фізичної особи (відправника, адресата) через матеріальний носій, який і встановлює визначеність змісту. За допомогою матеріального носія відбувається й об'єктивація змісту кореспонденції, що дозволяє їй переходити від однієї особи до іншої.

Визначаючи корисні властивості, відзначено, що кореспонденція дозволяє людині брати участь у соціальних зв'язках, це засіб спілкування, передачі інформації, інформаційних об'єктів. Корисність кореспонденції також полягає у можливості персоніфікувати та індивідуалізувати фізичних осіб, які спілкуються між собою. Зміст чи вміст кореспонденції, та навіть сам факт її існування між особами, носять особистісний, а також інформаційний характер, тому що досить повно характеризують внутрішній світ особи, яка відправила кореспонденцію, та її адресата. Через емоційну та психологічну наповненість вона відображає індивідуальні риси не тільки особи, яка її відправила, а й адресата, їх соціально-культурну, класову приналежність і т. ін.

Кореспонденція може бути оцінена у грошах, тобто набувати властивості товару, розглядатися як товар. Це дає можливість такому об'єкту залучатись до цивільного обігу.

У підрозділі 1.2 *«Поняття та зміст особистого немайнового права на кореспонденцію»* встановлено, що особисте немайнове право на кореспонденцію – це така міра поведінки особи, яка передбачає можливість самостійного здійснення не заборонених законом дій стосовно кореспонденції та у можливостях вимагати відповідної поведінки від зобов'язаних осіб чи конкретної особи. Зважаючи на те, що поняття кореспонденції вбирає як матеріальний носій, так і його зміст, було зроблено висновок, що право на матеріальний носій, як абсолютне право – це право власності. Воно відчужуване та може передаватись, є майновим і не є особистим правом.

Зміст права на кореспонденцію, як особистого немайнового блага, складають такі правомочності, як благообладання, використання та розпорядження. Разом з тим, це благо є невідчужуваним. Відповідно, уповноважена особа може мати кореспонденцію, індивідуалізувати себе, зберігати її, самостійно ознайомлюватися зі змістом, зберігати її у таємниці, змінювати режим таємності, опубліковувати, визначати момент, з якого зміст кореспонденції може бути оприлюднено, у який спосіб тощо.

Що стосується характеристики права на кореспонденцію, то воно: дозволяє особі індивідуалізувати себе за її допомогою, є особистим

немайновим та непередаваним. Це право дозволяє адресату видавати кореспонденцію за свою, а особі, яка її відправила, називатися її укладачем. У свою чергу, право використання кореспонденції та право надавати згоду на використання кореспонденції іншими суб'єктами може переходити від однієї особи до іншої. Вони не носять особистісного характеру, за своєю природою вони є майновими.

У підрозділі 1.3 «Суб'єкти права на кореспонденцію» визначено, що суб'єктами особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно кореспонденції, можуть бути фізичні особи, юридичні особи та суб'єкти публічного права.

Здатність самостійно сформувати кореспонденцію мають абсолютно всі учасники цивільних відносин. Самостійно надіслати кореспонденцію адресату можуть фізичні особи з частковою, неповною, повною та обмеженою дієздатністю, а також юридичні особи та суб'єкти публічного права. Отримувачем кореспонденції здатні бути також будь-які учасники цивільних правовідносин. Винятки складають випадки, коли отримання кореспонденції потребує підтвердження, тобто вчинення усвідомлених дій, що свідчать про отримання кореспонденції. У цьому випадку фізична особа повинна мати повну дієздатність. Очевидно, що такі дії за малолітніх фізичних осіб вчиняють їх батьки, усиновлювачі, опікуни; неповнолітні фізичні особи вчиняють їх з дозволу батьків, усиновлювачів та піклувальників; за обмежено дієздатних фізичних осіб таку кореспонденцію отримують піклувальники, а за недієздатних – опікуни. Здійснювати особисті немайнові права особа, яка відправила кореспонденцію, та адресат можуть з частковою, неповною та повною дієздатністю. Обмежено дієздатні фізичні особи здійснюють ці права з дозволу піклувальника. За недієздатних фізичних осіб особисті немайнові права здійснюють їх опікуни. Майнові права за частково дієздатних здійснюють їх батьки, усиновителі або опікуни. Особи з неповною дієздатністю та повною дієздатністю, як і юридичні особи та суб'єкти публічного права, можуть самостійно здійснювати майнові права на кореспонденцію. Обмежено дієздатні особи можуть здійснювати майнові права, як відправника кореспонденції та адресата, лише з дозволу їх піклувальника. За осіб недієздатних їх майнові права здійснюються опікунами.

Правонаступниками права надавати згоду на використання кореспонденції після смерті фізичної особи, яка відправила або отримала кореспонденцію, є діти, вдова (вдівець) відправника кореспонденції чи адресата, а якщо їх немає, – то батьки, брати та сестри. Діти, вдова (вдівець) набувають права надавати згоду на використання кореспонденції автоматично, з одного лише факту смерті фізичної особи, яка надіслала кореспонденцію, й адресата. Батьки, брати та сестри є їх факультативними правонаступниками. До них переходить право надавати згоду на використання кореспонденції у випадку, коли немає дітей, вдови (вдівця). Здатність до правонаступництва мають фізичні особи незалежно від виду їх дієздатності. Здійснення права з надання згоди частково дієздатними

особами відбувається через їх батьків, усиновителів, опікунів. Неповнолітні правонаступники можуть надавати згоду на використання такої кореспонденції за згоди своїх батьків, усиновителів або піклувальників. Повністю дієздатні особи здатні самотійно здійснювати це право. За осіб, які обмежено дієздатні, такі дії вчиняють їх піклувальники, а за недієздатних – опікуни. правонаступництво має місце й у разі припинення юридичної особи чи суб'єкта публічного права.

Розділ 2 «Здійснення права на кореспонденцію як особистого немайнового права» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Здійснення суб'єктивного права на кореспонденцію» зазначається, що здійснення суб'єктивного права, а також відмова від суб'єктивних прав, передача їх іншим особам і т. ін., відбувається виключно на власний розсуд уповноважених. Малолітні та неповнолітні особи можуть самотійно здійснювати свої особисті немайнові права на кореспонденцію. Майнові права за малолітніх здійснюють їх батьки, усиновлювачі, опікун. Неповнолітні особи здійснюють майнові права на кореспонденцію лише за згоди своїх батьків, усиновлювачів та піклувальників.

Встановлено, що право на кореспонденцію та вільне її використання, як особистого немайнового права, виникає в уповноваженої особи. За домовленістю воно може виникнути у інших осіб (наприклад, у автора майбутнього літературного твору або журналіста). Тому виникнення цих суб'єктивних прав у іншої особи і є тими юридичними наслідками, настання яких бажають сторони. Отже, здійснення права на кореспонденцію можливе і через вчинення правочину, а саме правочину щодо надання згоди на використання кореспонденції третіми особами.

Здійснення права на кореспонденцію, як абсолютного особистого немайнового права, шляхом надання згоди породжує відносні правовідносини, які є майновими за своєю суттю.

У підрозділі 2.2 «Гарантії здійснення права на кореспонденцію» доводиться, що під гарантіями існування та здійснення права на кореспонденцію розуміють систему норм, принципів, умов і вимог, що забезпечують у сукупності додержання прав і свобод, законних інтересів носія права на кореспонденцію. Практичне здійснення цього права забезпечується нормами-принципами, які є одним із видів спеціалізованих норм.

Звертається увага на вплив міжнародних стандартів щодо зобов'язання держав дотримуватися і розвивати повагу до прав людини без будь-якої дискримінації. Наразі створені міжнародні органи контролю: Комісія з прав людини, Центр прав людини, Європейський суд, що розглядає порушення прав людини на державному рівні. Очевидно, що ці всі заходи створили додаткові гарантії реалізації та охорони, в тому числі й права на кореспонденцію.

Стверджується, що Конвенція про захист прав людини й основних свобод від 4 листопада 1950 року встановлює систему захисту та юридичну процедуру захисту і права на кореспонденцію. Разом з тим зазначається, що

для забезпечення гарантій особистих немайнових прав фізичної особи і зокрема права на кореспонденцію, у нормативно-правових актах України мають бути більш детально та конкретно визначені: 1) зміст особистого немайнового права фізичної особи та його гарантії; 2) налагоджений правовий механізм здійснення прав фізичної особи на кореспонденцію; 3) доступний та ефективний порядок захисту порушеного права на кореспонденцію; 4) повноваження відповідних органів державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб із забезпечення права на кореспонденцію; 5) юридична відповідальність зазначених органів і осіб за невиконання чи неналежне виконання своїх повноважень (зобов'язань) щодо створення гарантій здійснення та захисту права на кореспонденцію; 6) відповідальність фізичних осіб за порушення права на кореспонденцію.

У підрозділі 2.3 *«Межі та обмеження здійснення права на кореспонденцію»* доводиться, що межі здійснення права на кореспонденцію можуть бути визначені як окреслені договором чи законодавством межі діяльності уповноважених осіб із реалізації можливостей, що складають зміст права на кореспонденцію.

Здійснення суб'єктивного права на кореспонденцію може бути обмежене часом, правилами про допустимість способів та умов здійснення, призначенням, суб'єктивним складом. Встановлення меж здійснення суб'єктивних прав розпочинається принципами цивільного права. Принципи містять в собі загальні вимоги щодо здійснення суб'єктивних прав, до поведінки уповноваженого суб'єкта, а тому, на загальному рівні, окреслюють межі можливої поведінки.

Базуючись на загальному розумінні зловживання правом, доводиться, що під зловживанням правом на кореспонденцію необхідно розуміти цивільні винні правопорушення, які здійснюються уповноваженим суб'єктом при здійсненні ним належного йому права з використанням недозволених конкретних форм в рамках дозволеного йому законом загального типу поведінки. Факт зловживання правом на кореспонденцію є підставою для відмови в його захисті особі, яка зловживає своїм правом.

Розділ 3 «Захист права на кореспонденцію» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Поняття та зміст права на захист права на кореспонденцію»* обґрунтовується, що право на захист права на кореспонденцію складається із правомочностей вчинення уповноваженою особою власних дій (правомочності на свої дії), а саме можливості самозахисту права на кореспонденцію; а також застосування до порушника цивільних правових засобів оперативної дії та правомочностей вимоги певної поведінки від зобов'язаної особи щодо захисту свого регулятивного права на кореспонденцію (правомочності на чужі дії), а саме можливості звернення вимоги певної поведінки до зобов'язаної особи особисто або через компетентний державний чи громадський орган.

Робиться висновок, що за своєю правовою природою право на захист

права на кореспонденцію є самостійним охоронним суб'єктивним цивільним правом особи, яке виникає з моменту порушення, оспорювання чи невизнання регулятивного права на кореспонденцію. Природа права на захист права на кореспонденцію визначається його змістом та нерозривним зв'язком із суб'єктивним регулятивним правом на кореспонденцію. По-перше, це виражається у тому, що право на захист права на кореспонденцію, як і будь-яке суб'єктивне право, є мірою можливої поведінки управомоченої особи, але поведінки цільової і більш вузької за об'ємом – спрямованої на досягнення відновлювально-припинювальної мети і пов'язаної з використанням заходів правоохоронного характеру. По-друге, дії та заходи правоохоронного характеру повинні відповідати характеру самого суб'єктивного права на кореспонденцію. По-третє, право на захист права на кореспонденцію, як і суб'єктивне право в цілому, включає в себе можливості на власні та чужі дії, що забезпечують реалізацію регулятивного права на кореспонденцію на різних його етапах і в різних ситуаціях.

У підрозділі 3.2 «Поняття та загальна характеристика судових способів захисту права на кореспонденцію» досліджуються способи захисту права на кореспонденцію, що є юридично забезпеченими матеріально-правовими заходами, які спрямовані на визнання та відновлення невизнаного, порушеного чи оспорюваного, права на кореспонденцію. Зважаючи на те, що кореспонденція розглядається і як нематеріальне благо, і як матеріальний носій, то для захисту права на кореспонденцію можуть бути застосовані всі загальні способи захисту, передбачені ч. 2 ст. 16 ЦК України. Проте, деякі способи доречно застосовувати лише в тому разі, коли право на кореспонденцію порушується у договірних відносинах щодо надання згоди на використання цього об'єкта або інших договірних відносинах з приводу матеріальних носіїв кореспонденції, зокрема це: визнання правочину недійсним; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення.

Стверджується, що відновлення становища, яке існувало до порушення, у разі порушення права на кореспонденцію шляхом ознайомлення сторонніх осіб з її змістом не доречно застосовувати, адже витребувати та вилучити зі свідомості людини інформацію, яка містилася в кореспонденції, та з якою вона вже ознайомила, так, щоб ця інформація в її свідомості не залишилася, – неможливо, а отже, відновити становище, яке існувало до порушення, коли особа ще не знала цієї інформації, – неможливо. У випадку пошкодження кореспонденції як матеріального носія, для захисту права на кореспонденцію можуть бути застосовані всі способи захисту, що застосовуються для захисту речових прав, в тому числі відшкодування завданих збитків чи майнової шкоди. Що стосується неправомірного використання змісту кореспонденції, а саме неправомірного розкриття таємниці кореспонденції, то в цьому випадку особа може звертатися до суду з вимогою відшкодування завданих збитків чи майнової шкоди лише у випадку, коли така шкода була завдана та особа має доводити, що між протиправним використанням інформації та майновою

шкодою є причинно-наслідковий зв'язок.

У випадку поширення однією особою інформації, яка становить зміст кореспонденції управомоченої особи, але в такому вигляді, в якому вона не відповідає дійсності, або поширення інформації, яка нібито складає зміст кореспонденції управомоченої особи, хоча насправді це не є так, остання має право на спростування недостовірної інформації з метою захисту свого права на кореспонденцію, а якщо таким поширенням порушуються й інші права особи, то й інших прав. Причому в такому випадку спростування можна застосовувати і тоді, коли управомочена особа надала згоду на використання кореспонденції, так і в тому разі, коли особа такої згоди не надавала. В останньому випадку у разі поширення поряд з недостовірною й достовірної інформації особа може вимагати захисту права на кореспонденцію, порушеного шляхом розголошення відомостей, які складають таємницю кореспонденції, тобто має місце порушення й таємниці кореспонденції.

ВИСНОВКИ

У ході наукового дослідження були зроблені такі висновки.

1. Кореспонденцію можна розглядати як матеріальне благо (набір документів службового і неслужбового характеру (вхідних і вихідних) – листів, телеграм, повідомлень тощо; набір інформаційних матеріалів, що надходять до юридичних чи фізичних осіб або відправляються ними через засоби зв'язку; в такому значенні кореспонденція може визнаватися власністю адресата), так і нематеріальне благо (це зміст кореспонденції, тобто відомості (інформація), якими обмінюються особи. В такому випадку матеріальний носій є способом об'єктивації, обособлення змісту).

2. Визначено, що корисні властивості кореспонденції: 1) це засіб спілкування, передачі інформації; 2) засіб персоніфікації та індивідуалізації фізичних осіб, які спілкуються між собою; 3) зміст кореспонденції характеризує внутрішній світ, індивідуальні риси, соціально-культурну, класову приналежність особи, яка відправила кореспонденцію, та її адресата; 4) задовольняє такі потреби, як спілкування, індивідуалізація людини у суспільстві, об'єктивне відображення її індивідуальності, передача відомостей, відображення певній особі свого «Я».

Кореспонденція може бути оціненою у грошах та залучатись до цивільного обігу; має здатність відокремлюватися від свого носія та існувати автономно, задовольняючи потреби інших осіб.

3. Характерними ознаками права на кореспонденцію є: по-перше, невідчужуваність та невіддільність його (права) від свого носія за життя останнього. Після смерті право надавати згоду на використання кореспонденції переходить у результаті правонаступництва до певної групи суб'єктів, визначеної чинним законодавством України; по-друге, воно є правом управомоченої особи (абсолютне право), якому протистоїть необмежене коло пасивних суб'єктів, зобов'язаних утримуватись від протиправних посягань на право на кореспонденцію; по-третє, воно може

мати як майновий, так і немайновий характер (при цьому, воно має немайновий характер, але відносини щодо надання згоди на використання своєї кореспонденції можуть бути майновими).

4. Зміст суб'єктивного права на кореспонденцію складають такі правомочності: благообладання (юридично забезпечена можливість особи мати певну кореспонденцію); використання (як юридично забезпечена можливість особи задовольняти свої потреби завдяки корисним властивостям досліджуваного блага. Використання кореспонденції третіми особами без згоди уповноважених осіб заборонено, крім випадків, визначених чинним законодавством); розпорядження (юридично забезпечена можливість визначити правову долю кореспонденції. Зазначена правомочність містить в собі і можливість надання права (згоди) на використання кореспонденції третіми особами).

5. Щодо кореспонденції як матеріального носія (матеріального блага) виникає право власності, тобто уповноважена особа може нею володіти, користуватися та розпоряджатися.

6. Виключення із права на отримання кореспонденції складають випадки, коли отримання кореспонденції потребує вчинення усвідомлених дій, що свідчать про її отримання. Вважаємо, що ці дії за малолітніх осіб вчиняють їх батьки, усиновлювачі, опікуни. Неповнолітні особи вчиняють такі дії з дозволу батьків, усиновлювачів та піклувальників. За обмежено дієздатних осіб кореспонденцію мають отримувати піклувальники. За недієздатних – опікуни.

7. Володіння та користування матеріальним носієм кореспонденції може самостійно здійснювати будь-яка особа в межах своєї дієздатності. Якщо кореспонденція стосується особистого життя іншої фізичної особи, відмінної від особи, яка склала та надіслала кореспонденцію, і адресата, то для її використання потрібна згода цієї особи. Частково дієздатні особи можуть надавати згоду на використання кореспонденції, яка стосується їх особистого життя, через своїх батьків, усиновлювачів, опікунів; неповнолітні – лише за згоди своїх батьків, усиновлювачів або піклувальників; повністю дієздатні – надають її самостійно; за осіб, які обмежено дієздатні, такі дії вчиняють їх піклувальники, а за недієздатних – опікуни. Особи ж публічного права не здатні мати право на автономію у вищезгаданому розумінні. Це пов'язано з їх функціональним призначенням, спрямованим на організацію та здійснення влади, державне управління, місцеве самоврядування, контроль, соціальний захист населення тощо. Така нездатність зумовлена метою створення та діяльності суб'єктів публічного права.

8. Представники учасників правовідносин, що виникають стосовно кореспонденції, повинні мати повну дієздатність. При цьому, особа представника може виникати не тільки на підставі закону, адміністративного акту, а й на підставі договору, тобто добровільного представництва.

9. Усі питання, пов'язані з використанням суб'єктивного права на

кореспонденцію, включаючи спосіб їх реалізації, а також відмову від суб'єктивних прав, передача їх іншим особам і т. ін., вирішуються уповноваженими особами на їх власний розсуд. Здійснення права на кореспонденцію можливе як шляхом вчинення фактичних, так і юридичних дій.

10. Правова мета правочину з надання згоди на використання кореспонденції однією особою іншій – це суб'єктивно бажані для особи, яка надає згоду, та для особи, яка її отримує, виникнення, зміна або припинення прав і обов'язків, пов'язаних із використанням кореспонденції.

11. Договір про надання права на використання кореспонденції займає самостійне місце в ряду цивільно-правових договорів. Він є консенсуальним, оплатним, якщо інше не встановлено договором. Сторони договору повинні мати достатній обсяг дієздатності для його укладення та виконання.

12. Здійснення права на кореспонденцію шляхом надання згоди породжує відносні правовідносини, які є майновими за своєю суттю.

13. Гарантіями захисту права на кореспонденцію є система норм, принципів, умов і вимог, що забезпечують у сукупності додержання прав і свобод, законних інтересів особи. Захист вказаного права забезпечується нормами-принципами, які є одним із видів спеціалізованих норм. Вони можуть бути загальними та галузевими; юридичними обов'язками; організаційно-правовими гарантіями, тобто систематичною організаторською діяльністю держави та всіх її органів, посадових осіб, громадських організацій зі створення сприятливих умов для реального користування фізичними особами своїм ім'ям; міжнародними нормативно-правовими гарантіями.

14. Установлено, що під захистом права на кореспонденцію слід розуміти дії уповноваженої особи, інших осіб, суспільства, відповідних державних та громадських органів з усунення негативних наслідків порушення права на кореспонденцію, його оспорування чи невизнання, з метою припинення порушення (усунення загрози його порушення), поновлення та визнання регулятивного права на кореспонденцію.

15. Визначено, що за своєю правовою природою право на захист права на кореспонденцію є самостійним охоронним суб'єктивним цивільним правом особи, яке виникає з моменту порушення, оспорування чи невизнання регулятивного права на кореспонденцію. Природа права на захист права на кореспонденцію визначається його змістом та нерозривним зв'язком з суб'єктивним регулятивним правом на кореспонденцію.

16. Установлено, що зміст права на захист права на кореспонденцію складають можливості застосування до порушника самозахисту та цивільних правових засобів оперативної дії (правомочності на свої дії), а також можливості звернення вимоги певної поведінки до зобов'язаної особи особисто або через компетентний державний чи громадський орган (правомочності на чужі дії).

17. Визначено, що під способами захисту права на кореспонденцію

слід розуміти юридично забезпечені матеріально-правові заходи, які застосовуються уповноваженою особою чи компетентними органами та спрямовані на відновлення порушеного чи оспорюваного та визнання невизнаного права на кореспонденцію.

18. З урахуванням особливостей об'єкта права на кореспонденцію, всі загальні способи захисту, передбачені ЦК України, можуть бути застосовані для захисту досліджуваного права з певними зауваженнями: 1) застосовувати відновлення становища, яке існувало до порушення, у разі порушення таємниці кореспонденції шляхом ознайомлення сторонніх осіб з її змістом, недоречно; 2) у разі порушення таємниці кореспонденції уповноважена особа може звертатися до суду з вимогою відшкодування завданих збитків чи майнової шкоди лише у випадку, коли така шкода була завдана та особа має доводити, що між протиправним використанням інформації та майновою шкодою є причинно-наслідковий зв'язок; 3) визнання правочину недійсним; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення доречно застосовувати, коли право на кореспонденцію порушується у договірних відносинах стосовно досліджуваного блага.

19. Цивільно-правовий механізм захисту особистих немайнових прав особи передбачає можливість вибору не тільки загальних, а й спеціальних способів захисту, які можуть бути застосовані й для захисту права на кореспонденцію, а саме: поновлення порушеного особистого немайнового права (ст. 276 ЦК України); спростування недостовірної та право на відповідь (ст. 277 ЦК України); заборона поширення інформації, якою порушено особисті немайнові права (ст. 278 ЦК України).

20. У разі поширення однією особою інформації, яка становить зміст кореспонденції уповноваженої особи, але в такому вигляді, в якому вона не відповідає дійсності, або поширення інформації, яка нібито складає зміст кореспонденції уповноваженої особи, хоча насправді це не так, остання має право на спростування такої недостовірної інформації, яка міститься в кореспонденції, причому за згодою уповноваженої особи чи без. У разі поширення поряд з недостовірною й достовірною інформацією без згоди уповноваженої особи, остання може вимагати захисту права на кореспонденцію, порушеного шляхом розголошення відомостей, які складають таємницю кореспонденції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мігашук М. І. Поняття та зміст особистого немайнового права на кореспонденцію / М. І. Мігашук // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія «Юридичні науки». – 2015. – № 5. – С. 96–99.

2. Мігашук М. І. Деякі питання суб'єктного складу правовідносин щодо кореспонденції / М. І. Мігашук // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4 (63). – С. 179–188.

3. Мігашук М. І. Кореспонденція як об'єкт суб'єктивного права /

М. І. Мігашук // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. – 2013. – Вип. 33. – С. 109–120.

4. Мігашук М. І. Поняття та природа захисту права на кореспонденцію / М. І. Мігашук // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 14. – С. 223–231.

5. Мигашук М. И. Осуществление субъективного права на корреспонденцию лицами, не достигшими совершеннолетия / М. И. Мигашук // *Legea si Viata*. – 2015. – № 5/3 (281). – С. 37–40.

6. Мігашук М. І. Деякі питання характеристики особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно кореспонденції / М. І. Мігашук // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (25 трав. 2013 р.). – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 389–391.

7. Мігашук М. І. Характеристика об'єкта права на таємницю кореспонденції / М. І. Мігашук // Актуальні проблеми науки і практики цивільного, житлового та сімейного права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 91-річчю з дня народження В. П. Маслова (15 лют. 2013 р.). – Х. : Право, 2013. – С. 331–333.

8. Мігашук М. І. Методологія дослідження права на кореспонденцію / М. І. Мігашук // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (7 черв. 2014 р.). – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. – С. 317–319.

9. Мігашук М. І. Здійснення права на кореспонденцію / М. І. Мігашук // Проблеми здійснення суб'єктивних прав : матеріали круглого столу (14-15 березня 2015 р.). – Харків : ХНУВС, 2015. – С. 106–108.

АНОТАЦІЯ

Мігашук М. І. Цивільно-правовий захист права на кореспонденцію. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню та визначенню поняття, правової природи, порядку здійснення та захисту права на кореспонденцію. У ході теоретичного узагальнення запропоновано нове вирішення проблеми, що виявляється у формуванні науково обґрунтованої позиції щодо підходів цивільно-правового захисту права на кореспонденцію. Доводиться, що це сприятиме формуванню у кожної людини відчуття впевненості у тому, що її права, свободи та інтереси знаходяться під постійним захистом від будь-яких порушень, усвідомленню своєї цінності для суспільства та держави, становленню України як правової та демократичної держави.

Розглядаючи кореспонденцію і як нематеріальне благо, і як матеріальний носій, робиться висновок, що для захисту права на кореспонденцію можуть бути застосовані всі загальні способи захисту,

передбачені цивільним законодавством України. Проте, деякі способи доречно застосовувати лише в тому разі, коли право на кореспонденцію порушується у договірних відносинах щодо надання згоди на використання цього об'єкта або інших договірних відносинах з приводу матеріальних носіїв кореспонденції.

Ключові слова: кореспонденція, право на захист, право на кореспонденцію, здійснення права на кореспонденцію, суб'єкти права на кореспонденцію.

АННОТАЦИЯ

Мигащук М. И. Гражданско-правовая защита права на корреспонденцию. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2016.

Диссертация посвящена исследованию и определению понятия, правовой природы, порядка осуществления и защиты права на корреспонденцию. В ходе теоретического обобщения предложено новое решение проблемы, которое проявляется в формировании научно обоснованной позиции подходов гражданско-правовой защиты права на корреспонденцию. Обосновывается, что это будет способствовать формированию у каждого человека чувства уверенности в том, что его права, свободы и интересы находятся под постоянной защитой от любых нарушений, осознанию своей ценности для общества и государства, становлению Украины как правового и демократического государства.

В работе доказывается, что корреспонденция – это благо, которое благодаря своим полезным свойствам, удовлетворяет потребность человека. В свою очередь, корреспонденция необходима как для самого носителя, так и для третьих лиц. Она позволяет человеку участвовать в социальных связях и при этом не быть обезличенной. Это связано еще и с тем, что общественная оценка физического лица неразрывно связана с его личными благами. То есть, с корреспонденцией связывается вся совокупность представлений о внешних и внутренних качествах управомоченного человека.

Предлагается понимать понятие личного неимущественного права на корреспонденцию, как предоставленную лицу, с целью удовлетворения его потребностей, степень возможного поведения, которая заключается в возможностях осуществления определенных действий по отношению к корреспонденции самим управомоченным лицом и в возможностях управомоченного лица требовать определенного поведения от обязанного лица или лиц. Содержание этого права предлагается раскрывать через принадлежность как юридически обеспеченную возможность физического лица иметь корреспонденцию и использования как юридически обеспеченную возможность физического лица добывать полезный эффект

от корреспонденции в результате ее эксплуатации, удовлетворять потребности благодаря полезным свойствам. Распоряжение как юридически обеспеченную возможность определить правовую судьбу корреспонденции, в том числе, и путем ее уничтожения.

Ключевые слова: корреспонденция, право на защиту, право на корреспонденцию, осуществление права на корреспонденцию, субъекты права на корреспонденцию.

SUMMARY

Mihashuk M. I Civil legal protection of the right to correspondence. – On the manuscript.

The thesis is to receive a scientific degree Master of Law specialty 12.00.03 – civil law and civil process; family law; international private law. – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2016.

The thesis deals with the definition of the concept, the legal nature of, and the exercise of the right to correspondence. In the theoretical generalization proposed a new solution, which is manifested in the formation of science-based approaches position on civil protection of the right to correspondence. Substantiated that it will contribute to each person a sense of confidence that its rights, freedoms and interests are under constant protection against any disturbance, awareness of their value to society and the State, and points to the formation of Ukraine as a legal and democratic state.

Considering the correspondence both as a non-material benefit and as material carrier it is concluded. that all general means of protection provided by civil legislation of Ukraine can be used for protecting the right on correspondence. However, some methods appropriate to use only in those cases, when the right on correspondence is violated in a contractual relationship concerning the sanction to use this object or other contractual relations regarding material carriers of correspondence.

Keywords: correspondence, the right to protection, right to correspondence, the right to correspondence, correspondence entities.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент О. Л. Зайцев

Підписано до друку 22.01.2016. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60х90/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.